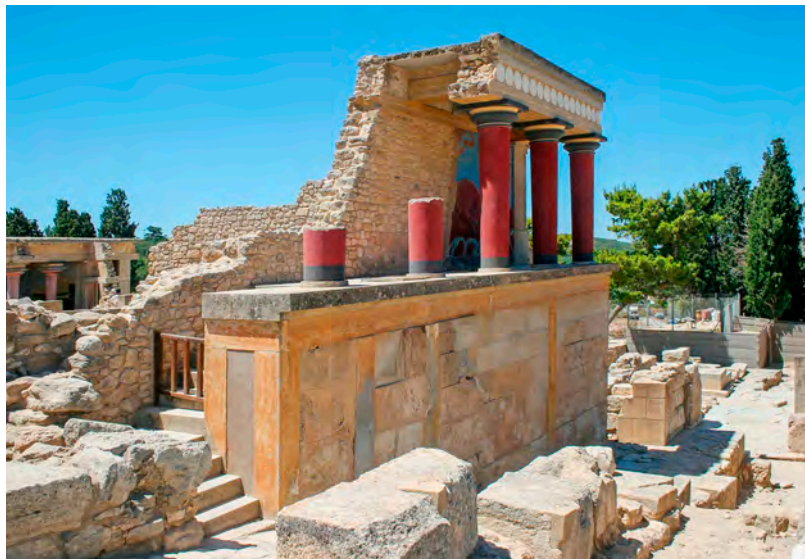

fet abans i des de posicions ideològiques ben diferents. Prat, però, fou qui reeixí de manera més clara a trencar l'equívoc al voltant dels conceptes de regió, nació i estat. Així, el 1890, en el discurs inaugural del curs que feu com a president del Centre Escolar Catalanista explicava que “avui són molts los que veuen clar que Espanya no és una nació, sinó un Estat; i que es penetren de la diferència que va de l'Estat obra d'hommes, entitat artificial, a la Nació entitat natural”. Catalunya, doncs, no era ni una província ni una regió de la nació espanyola: era una nació —o una nacionalitat, que per a Prat eren sinònims— dominada inclosa dins l'Estat espanyol. Sembla un aspecte molt elemental, però no ho era en el context d'un segle XIX català en què s'havia produït un procés de nacionalització espanyol amb la participació decidida de diverses cultures polítiques catalanes.

En aquest sentit, doncs, la nació des de la perspectiva conservadora de Prat era un fenomen sedimentat de manera natural al llarg de la història, com la formació dels rius o de les muntanyes, i que passava per damunt de l'acció dels individus que en formaven part. L'estat, en canvi, era una formació artificial creada per la mà de l'ésser humà, “una màquina, quelcom inorgànic”. Prat, doncs, rebutjava la teoria del contracte social de Rousseau segons la qual la nació era una lliure associació d'individus. En consonància amb el seu tarannà d'home ordre apostava per les entitats que considerava naturals i orgàniques, com també ho era la família o el municipi.

Així, a la seva obra de maduresa, *La nacionalitat catalana* (1906), Prat hi esbossava la seva definició de nació, lligada a la llengua, al dret, al pensament i al caràcter, “això és, una societat de gent que parlen una llengua pròpia i tenen un mateix esperit que es manifesta nu i característic per sota de la varietat de tota la vida col·lectiva”. I encara, reblava: “l'existència de la nació o de la pàtria era un fet natural com l'existència d'un home” i que era “anterior i superior a la voluntat dels homes”. D'aquesta manera, Prat recollia la tradició romànica que tenia en Herder el seu fonament ideològic: calia servir tots aquells elements que fornien l'esperit nacional —en el seu cas sobretot la llengua i el dret— i que la força de l'Estat espanyol i d'una certa concepció estreta de l'universalisme herència de la Il·lustració havien malmès.

De fet, *La nacionalitat catalana* arrenca justament tot fent una metàfora entre les estacions de l'any, la natura i la nació catalana: de la mateixa manera que certs arbres perden les fulles durant la tardor i l'hivern, els pobles podien perdre el tremp durant algunes etapes de la història, però això no significava que haguessin desaparegut. Sempre que es mantinguessin, encara que esmorteïts, els elements positius que conformaven l'esperit nacional, era possible que hi hagués

Imatge del palau de Cnossos, a Creta. Prat donà suport a l'annexió grega de l'illa al missatge a Jordi I, rei dels hel·lens el 1897.

un renaixement com el que ell mateix detectava en aquell moment en el cas català. Per això, quan una nació tenia la consciència de ser-ho, quan reconeixia la seva individualitat entre els pobles, apostava per la constitució d'un estat propi. Prat, però, es decantava per l'Estat compost ibèric —és a dir una federació entre iguals que havia de suposar una regeneració per a totes les parts— per tal d'arribar a la plenitud de la nació catalana sense apostar pel separatisme.

Però fins on abastava, segons Prat, la nació catalana? Cal dir que l'historicisme pratià estava sobretot focalitzat en la història institucional del Principat. Però, malgrat això i al fet que en algun text de joventut fes ús de l'expressió “passat l'Ebre” per referir-se a la frontera nacional, la vinculació de l'esperit nacional a dos elements bàsics com la llengua i el dret feia que Prat estengués més enllà els límits de la nacionalitat catalana. Així, tot i no haver format mai una “única sobirania política”, el líder lliguista reconeixia una “unitat fonamental de sistema jurídic” basat en dos eixos centrals: la consagració de la llibertat individual i el reconeixement del valor social del patrimoni familiar. Però, per descomptat, la llengua era l'element que apuntalava la unitat nacional de totes les terres de llengua catalana.

Així, en un article del gener del 1907, posava damunt la taula el concepte *Catalunya Gran*. Era una resposta al fet que la nacionalitat catalana no tingués un nom que es fes càrrec de tota la seva extensió. I això era una causa de debilitat, una “deficiència”: “una de les causes més actives de desnacionalització”. Tot i existir de tota manera perquè la nació era un fet natural, el nom era el que acabava de fer la cosa. I els catalans no en tenien. Prat, en una argumentació que servia d'avantsala a la que faria Joan Fuster a *Qüestió de noms* (1962), remarcava que el nom de Catalu-

→ nya s'havia "provincialitzat" i havia esdevingut la denominació d'una sola de les parts: el Principat, "per més que fossin i es diguessin igualment catalans els habitants de València i Mallorca".

En un moment de despertar nacional com el que Prat considerava que es vivia, calia, doncs, tenir aquest nom que passés per damunt d'antigues divisions regnícoles i provincials, perquè la personalitat catalana "no acaba en les fronteres de la vella província nostra, sinó que s'eixampla terres enllà fins a tocar les palmeres de Múrcia i, travessant el mar, floreix en les illes de Mallorca". En definitiva, "tots som uns, tots som catalans", de manera que Prat acabava de concretar en termes teòrics —que no de praxi política— aquella "gran idea catalana" que havia plantejat una dècada abans arran del conflicte de l'illa de Creta.

Però el líder de la Lliga Regionalista no s'aturava aquí. Prat deixava la porta oberta a un projecte nacional de més abast, a "una més gran Catalunya", que era aquella "que batega en els *patois* i dorm en els arxius d'enllà dels Pirineus". D'aquesta manera, Prat esbossava una via possible de panoccitanisme, el qual tenia les seves arrels en el llemosinisme d'alguns capitosts de la Renaixença que havien considerat els parlars catalans i occitans dialectes d'una mateixa llengua: de Víctor Balaguer a Teodor Llorente, tot passant per Constantí Llombart. De fet, entroncava amb el manteniment d'una reminiscència ètnica ibèrica

Pel que fa a la teoria de la nació, el més rellevant de tots els intel·lectuals fou, probablement, Antoni Rovira i Virgili.

anterior a la conquesta romana que, a *La nacionalitat catalana*, Prat situava com a substrat de la catalanitat. Els ibers s'estenien per tot el vessant mediterrani de la península Ibèrica fins a arribar al Roine. És a dir, allà on hi havia les terres de parla catalana i occitana. L'opció d'engrandir la nació, per tant, quedava oberta de cara al futur.

El pragmatisme i l'acció política i institucional de Prat al capdavant de la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya, però, l'allunyaren tant de la defensa activa d'una política conjunta a tots els territoris de parla catalana com del panoccitanisme. No es pot oblidar, però, que en el terreny lingüístic Prat i els seus col·laboradors —començant per Fabra— posaren les bases de l'Institut d'Estudis Catalans i d'una sola ortografia que, assumida definitivament al País Valencià el 1932 amb les Normes de Castelló, ha estat un clar baluard de la unitat de la llengua catalana.

Pensar la nació després de Prat de la Riba

Prat de la Riba, doncs, articulà la seva proposta doctrinària centrada en la idea de nació cultural. No és estrany que fos així: bona part dels nacionalismes sense estat basaven les seves reclamacions en una diferenciació cultural i històrica. A més, la pràctica totalitat dels nacionalismes —també aquells que es deien a si mateixos cívics i no nacionalistes— havien integrat elements caracterològics als seus marcs simbòlics: el fet

Sessió de l'Institut d'Estudis Catalans a la Biblioteca de Catalunya el 1914. Totes dues institucions foren impulsades per Prat.

d'atribuir una manera de ser concreta i inalterable a cada comunitat nacional. Prat, per tant, no era cap anomalia en el camp teòric europeu.

La seva capacitat de centrar el fet nacional català i la seva tasca institucional al capdavant de la Mancomunitat feren de Prat una referència ineludible per als pensadors coetanis i posteriors que encararen la qüestió catalana. Trobem traces del pensament pratià en intel·lectuals tan diferents com Pere Coromines, Carles Salvador o, fins i tot, Andreu Nin. Però el més rellevant de tots ells pel que fa a la teoria de la nació fou, probablement, Antoni Rovira i Virgili.

Rovira formava part d'una tradició republicana i esquerrana que havia anat imbricant federalisme i nacionalisme. De fet, el tarragoní assumí la nació cultural de Prat i l'empeltà amb la tradició federal i la teoria del pacte de Pi i Margall. És a dir, Rovira defensava que els catalans tenien tots els elements culturals per ser una nació, tal com havia assenyalat Prat, però a diferència d'ell, creia que el punt decisiu a l'hora de ser una nació era vincular aquest fet cultural amb la consciència i la voluntat de ser-ho. Pi, per tant, servia a Rovira per defensar una nació construïda gràcies a la lliure voluntat dels seus individus, que reconeixien i eren conscients del fet de tenir una cultura i llengua pròpies que els diferenciava d'altres comunitats.

Així, Rovira, que havia pres de Mazzini la importància de la consciència nacional com a pas previ a l'exercici de la voluntat, copsà que, men-

tre que el Principat havia viscut un procés de nacionalització català intens —tot i que per a ell no suficient ni complet—, la resta de territoris catalans no havien iniciat aquest desvetllament. Era un procés que ell considerava necessari. Per tant, el tarragoní, tot fent una analogia amb el procés d'unificació italià, assegurava el 1931 que el Principat havia de ser el Piemont de la nació catalana, de la Catalunya Gran, per tal de guiar la resta de les parts en el "recobrament nacional".

D'aquesta manera, el líder republicà es feu càrrec de la nació catalana completa i apostà per un model d'articulació territorial basat en el federalisme nacional en l'àmbit ibèric, si bé defensava el dret a la independència. En aquest sentit, criticava durament el federalisme clàssic, establert des del centre de l'Estat sense tenir en compte les fronteres nacionals ni la voluntat dels individus, de manera que acabava sent una tèbia descentralització administrativa. Per contra, apostava per una federació de nacions que exercirien la seva sobirania fruit de la voluntat dels seus integrants i s'associarien amb altres nacions dins d'un pla d'igualtat. Les nacions ibèriques eren la galai-coportuguesa, la castellana, la basca i la catalana. Pel que feia a la nació catalana, Rovira creia en una organització interior basada en el federalisme regional, que es fes càrrec de les diferències històriques entre els diversos territoris.

La influència de Prat en Rovira i en bona part d'una generació de polítics i intel·lectuals en referència a la teoria de la nació, per tant, fou evident, encara que al mateix temps se li fessin esmenes i crítiques. Un exemple d'esmena provinent de la pròpia tradició noucentista podria ser la nota preliminar que l'editor Josep M. de Casacuberta —qui havia estat secretari d'una entitat com Nostra Parla, que aplegava joves intel·lectuals de tots els Països Catalans— afegí a la nova edició de *La nacionalitat catalana* que publicà a Barcino el 1934: "un patriota actual no hi trobaria a desitjar sinó que els límits de la nostra pàtria hi fossin més clarament marcats com a comprenen les tres grans regions de parla catalana: Catalunya, València i les Balears".

El fet que la nació catalana fos assumida i reivindicada des de tradicions polítiques ben diverses —i fins i tot antagòniques i amb idees molt diferents pel que fa a la teoria de la nació— és una de les claus per entendre l'èxit del procés de nacionalització català al Principat durant les primeres dècades del segle XX. Aquesta pluralitat dins d'una mateixa matriu nacional, en canvi, no es donà al País Valencià, ni a les Illes, ni a la Catalunya del Nord, on no passà de ser un moviment de minories i on es perpetuaren, en termes generals, unes identitats regionals subordinades als processos de nacionalització espanyol i francès. I d'aquí, probablement, plora la criatura. ●